

บทที่ 5

สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้คือ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้งานเกษตรแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนบ้านผาคูบและชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ได้ประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นกระบวนการแบบมีส่วนร่วม เพื่อนำผลการศึกษามาวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัยทั้งในด้านเนื้อหาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผลการศึกษาสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนบ้านผาคูบและชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

5.1.1 กระบวนการเรียนรู้วิชางานเกษตรในโรงเรียนบ้านผาคูบและการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ผ่านมา

กระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านผาคูบที่ผ่านมา การจัดการเรียนการสอนครูเป็นผู้กำหนดกิจกรรมบทบาทและการวางแผนการเรียน โดยที่นักเรียนไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียน ทำให้นักเรียนได้รับความรู้จากการจดมากกว่าการลงมือปฏิบัติจริง มีความรู้ที่ไม่ยั่งยืนและความรู้ที่จำกัด และการมีส่วนร่วมในชุมชนที่ผ่านมา โรงเรียนและชุมชนขาดการประชาสัมพันธ์ทางการจัดการเรียนการสอน ทำให้ชุมชนขาดโอกาสในการมีส่วนร่วมการจัดการเรียนการสอน

5.1.2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้งานเกษตร แบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนกับชุมชน

พบว่าการพัฒนากระบวนการเรียนรู้งานเกษตรแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนบ้านผาคูบและชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดน่าน สามารถสรุปได้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

5.1.2.1. การทำความเข้าใจการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

การทำความเข้าใจกับโรงเรียนและชุมชนผลที่ได้รับคือ การได้มาของทีมีวิจัยหลัก หลังจากได้ทีมีวิจัยหลักแล้ววิเคราะห์คำอธิบายรายวิชาของกลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี โดยกรณีศึกษาครั้งนี้ได้แก่วิชางานเกษตร กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

5.1.2.2 การสืบค้นข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านผาตูบ

ผลของการสืบค้นข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านผาตูบ คือได้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนโดยที่นักเรียนมีความต้องการไปเรียนรู้ที่กลุ่มเกษตรผสมผสานเพื่อทราบถึงความเป็นมาของกลุ่มเกษตรผสมผสานและวิธีการปลูกผักปลอดสารพิษ

5.1.2.3 แผนปฏิบัติงานกิจกรรมศึกษาแหล่งเรียนรู้เกษตรผสมผสาน

การวางแผนปฏิบัติงานกิจกรรมศึกษาแหล่งเรียนรู้เกษตรผสมผสานผลที่ได้รับคือแผนปฏิบัติการศึกษาแหล่งเรียนรู้ และบทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องและได้ประเด็นในการศึกษาคือกลุ่มเกษตรผสมผสาน จากนั้นนักเรียนรวบรวมคำถามเพื่อไปเก็บข้อมูลที่แหล่งเรียนรู้เกษตรผสมผสาน

5.1.2.4 การจัดกิจกรรมศึกษาแหล่งเรียนรู้เกษตรผสมผสาน

ครูและนักเรียนกำหนดแผนในการจัดกิจกรรมและร่วมกันดำเนินการตามแผนกิจกรรมที่ได้วางไว้คือ การไปศึกษาแหล่งเรียนรู้เกษตรผสมผสาน

5.1.2.5 การประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ผลของการจัดประชุมกำหนดแนวทางในการประเมินผลปรากฏว่าผลของการจัดกิจกรรมที่เกิดขึ้นมี 2 ลักษณะคือ ผลการเรียนรู้ก่อน-หลังการร่วมกิจกรรมและความคิดเห็นของผู้เรียน

5.1.3 ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนบ้านผาตูบและชุมชนบ้านผาตูบ

5.1.3.1 ผู้เอื้ออำนวยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้

ผู้เอื้ออำนวยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่

- ผู้วิจัยในฐานะหัวหน้าโครงการวิจัยการพัฒนากระบวนการเรียนรู้งานเกษตรแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนบ้านผาตูบกับชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดน่าน
- ทีมวิจัยหลักได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียนคือว่าที่ร้อยตรียุทธพล พักมงคล และครู 3 คนคือ ครูอุษณีย์ วงศ์ไชย ครูพิสมัย จิตตะ ครูจันทรา ตนะทิพย์

5.1.3.2 การวางแผนกิจกรรม

การทำกิจกรรมพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทุกครั้งจะต้องมีการวางแผนกิจกรรมเสมอ

5.1.3.3 การลงมือปฏิบัติจริง

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้จำเป็นต้องมีการลงมือปฏิบัติตั้งแต่การร่วมเสนอความคิด มีการวางแผนกิจกรรมในการปฏิบัติงาน ลงมือปฏิบัติและร่วมสรุปบทเรียน

5.1.3.4 การคิดกิจกรรมต่อยอดจากฐานกิจกรรมเดิม

ครูและนักเรียน ได้แนวคิด มีความรู้ ความเข้าใจ มีความตระหนักและเห็นถึงความจำเป็น และประโยชน์จากการไปศึกษาแหล่งเรียนรู้จนนำไปสู่การมีกิจกรรมต่อยอดจากกิจกรรมการพัฒนาระบบการเรียนรู้

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

จากการทำการศึกษาวิจัยในครั้งนี้พบว่า การพัฒนาระบบการเรียนรู้งานเกษตรแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนบ้านผาตูปและชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ได้มีขั้นตอนในการพัฒนาระบบการเรียนรู้ดังต่อไปนี้

การทำความเข้าใจการพัฒนาระบบการเรียนรู้ ศึกษาบริบทชุมชนและทำความเข้าใจกับทีมวิจัยหลัก ในกระบวนการนี้การที่ผู้อำนวยการ โรงเรียน ครู นักเรียน และประธานกลุ่มเกษตรผสมผสานให้ความร่วมมือในการเข้ามาศึกษาพื้นที่ ทำความเข้าใจในการพัฒนาระบบการเรียนรู้ พร้อมกับการให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์นั้น สิ่งที่ทำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้วิจัย คือการให้ความร่วมมือ ซึ่งสอดคล้องกับลัดดา (2547) ได้วิจัยเรื่อง การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โรงเรียนบ้านจอกคำ อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน พบว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กระบวนการทำงาน ได้แบ่งออกเป็น 3 ช่วงคือ ช่วงที่ 1 เป็นการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจแก่ทีมวิจัย และคณะครูเพื่อให้ความเข้าใจร่วมกัน และเพื่อให้มีศักยภาพพร้อมที่จะเข้าร่วมกันจนบรรลุเป้าหมาย ศึกษาข้อมูลชุมชน วิเคราะห์ค้นหาข้อมูลทั้งการศึกษจากเอกสาร และการสำรวจชุมชน

การสืบค้นข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านผาตูป คือการศึกษาข้อมูลชุมชนบ้านผาตูปและการปลูกพืชปลอดสารพิษในชุมชน โดยครู นักเรียนร่วมกันศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชน และจัดให้มีการสนทนากลุ่ม การจัดกิจกรรมการค้นหาแหล่งเรียนรู้ คือ ความรู้ ว่าในชุมชนบ้านผาตูป มีภูมิปัญญาท้องถิ่นอะไร ใครเป็นปราชญ์ชาวบ้าน และหลังจากการ จัดกิจกรรมทำให้รู้ว่า มีแหล่งเรียนรู้อะไรบ้าง และความต้องการของนักเรียนในการเรียนรู้คือกลุ่มเกษตรผสมผสาน ในระหว่างที่ตัวแทนกลุ่มมานำเสนอผลการระดมความคิดเห็น ผู้วิจัยและครูทั้ง 3 คนสังเกตเห็นว่า นักเรียนมีความกล้าแสดงออกมากขึ้นกว่าเดิมและมีการจัดการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ใครจะเป็นคนแนะนำชื่อ กลุ่มใครจะเป็นคนอธิบายแหล่งเรียนรู้ ใครออกไป กล่าวขอบคุณ จากกิจกรรมนี้จะเห็นได้ว่านักเรียนสามารถแบ่งหน้าที่การทำงานเป็นกลุ่ม เรียนรู้ถึงกระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม สอดคล้องกับ พินิจ และคณะ (2547) ได้วิจัยเรื่อง เห็นธรรมชาติจากป่าดงมะไฟกับการพัฒนาระบบการเรียนรู้ของนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนานักเรียนด้านการสืบทอด

ความรู้ จะเห็นว่าเด็กแต่ละคนมีความก้าวหน้าในแต่ละด้านไม่เหมือนกัน ขึ้นกับพื้นฐานเดิมและความสนใจในแต่ละคน ผลโดยรวมจะเห็นพัฒนาการชัดเจนในแง่ของการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และการสรุปที่เห็นชัดๆ เช่น การรวบรวมชนิดเห็ด 2) การพัฒนานักเรียนด้านทักษะการเรียนรู้ ก่อนข้างเห็น ได้ชัดเจนจากการสังเกตและดูชิ้นงานของเด็กกิจกรรมที่จัดขึ้นล้วนส่งเสริมพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของนักเรียนค่อนข้างมาก และรอบด้านเช่น ในชิ้นงาน 1 ชิ้นของเด็กประกอบไปด้วย ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตหรือการถามทำให้เด็กๆ ได้ฝึกในการสังเกต การเขียน การอ่าน หลังจากทำงานเสร็จมีการนำเสนอผลงานของเด็กแต่ละกลุ่มเป็นการฝึกและเรียนรู้ในการสื่อสารด้วยการพูด เป็นต้น 3) การพัฒนานักเรียนด้านทักษะกระบวนการกลุ่ม เห็นผลค่อนข้างชัดเจนจากผลงานกลุ่ม และจากการสังเกตการณ์ทำงานกลุ่มจะเห็นว่าเด็กๆ มีการแบ่งหน้าที่ตามความถนัดของแต่ละคนค่อนข้างดี นอกจากนี้ยังเห็นถึงความสามัคคี ความรัก ที่เด็กมีต่อกันได้เป็นอย่างดี

แผนปฏิบัติงานกิจกรรมศึกษาแหล่งเรียนรู้ เมื่อได้เรื่องที่น่าสนใจแล้ว ประเด็นในการศึกษา คือ “กลุ่มเกษตรผสมผสาน” คุณครู ฝึกทักษะการตั้งคำถาม ครูให้นักเรียนร่วมกันคิดคำถามที่ใช้เพื่อหาคำตอบที่อยากรู้ โดยนักเรียนร่วมกันคิดคำถาม ซึ่งครูให้นักเรียนจับกลุ่ม เพื่อรวบรวมระดมคำถามเกี่ยวกับกลุ่มเกษตรผสมผสาน และร่วมกันหาเพิ่มเติมให้เหมาะสมและครอบคลุมมากที่สุด จากนั้นครูให้ตัวแทนแต่ละกลุ่ม นำเสนอผลงานแล้วให้สมาชิกในชั้นที่ฟัง ตั้งใจฟังคำถาม หลังจากนั้นครูและเพื่อนร่วมชั้นช่วยกันอภิปรายและให้ความเห็นแต่ละประเด็นคำถาม หลังจากที่ได้ประเด็นคำถามแล้ว จึงร่วมกันพัฒนาคำถามให้มีความชัดเจนมากที่สุด และทบทวนคำถามว่าครอบคลุมในสิ่งที่ต้องการศึกษา เพื่อนำคำถามที่นักเรียนตั้ง มาร่วมกันเรียงลำดับความสำคัญก่อนหลัง และแบ่งหมวดหมู่ คำถามที่เหมือนกันเข้าด้วยกัน และเพื่อพัฒนาคำถามให้ครอบคลุมและชัดเจนมากที่สุด หลังจากนั้น ครูและนักเรียนร่วมกันกำหนดวิธีการหาข้อมูล กำหนดเครื่องมือวางแผนกำหนดกติกา บทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องในการทำกิจกรรมศึกษาแหล่งเรียนรู้ การกำหนดบทบาทของผู้เกี่ยวข้อง เช่น ครูผู้สอน ราษฎรชาวบ้าน นักเรียน ในแผนการเรียนรู้จากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน ทุกฝ่ายได้เรียนรู้ถึงผลดีจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งในส่วนของครูและนักเรียนที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในครั้งนี้

การจัดกิจกรรมศึกษาแหล่งเรียนรู้เกษตรผสมผสาน การกำหนดข้อตกลงในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง การศึกษาแหล่งเรียนรู้เกษตรผสมผสาน นักเรียนและครูร่วมกันเดินทางไปศึกษาดูงานนอกสถานที่ ที่กลุ่มเกษตรผสมผสาน เพื่อให้ครู นักเรียน ราษฎรชาวบ้าน ดำเนินการตามแผนกิจกรรมที่ได้วางไว้ โดยประธานกลุ่มเกษตรผสมผสาน(ราษฎรชาวบ้าน) สอนและฝึกให้

นักเรียนได้ทดลองปฏิบัติถึงขั้นตอนในการทำน้ำยาไล่แมลงและการทำน้ำปูหมัก รวมถึงเรื่องราวความเป็นมาของกลุ่มเกษตรผสมผสานและการปลูกผักปลอดสารพิษในชุมชน

การประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ หลังจากครูและนักเรียนกลับมาจากกิจกรรมการศึกษาแหล่งเรียนรู้ สิ่งที่นักเรียนต้องกลับมาทำคือ การสรุป บันทึกรายงาน และทำแบบทดสอบหลังเรียน โดยมี นักเรียน ครู และผู้เกี่ยวข้องประเมินผลในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันทั้งใน ส่วนของการจัดกิจกรรมและในส่วนของผลที่เกิดขึ้นมี 2 ลักษณะคือ ผลการเรียนรู้ และความคิดเห็นของผู้เรียนและผู้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ซึ่งคะแนนทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6 จำนวน 23 คน แบบทดสอบคะแนนเต็ม 30 คะแนน คิดค่าเฉลี่ยการทำแบบทดสอบก่อนเรียน คือ 7.6 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 25 และหลังจากการไปทำกิจกรรมการศึกษาแหล่งเรียนรู้เกษตรผสมผสาน นักเรียนได้ทำแบบทดสอบหลังเรียน ได้ค่าเฉลี่ยคือ 16.30 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 54 จะเห็นได้ว่าคะแนนเพิ่มสูงขึ้นเนื่องจากนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในงานเกษตร เรื่องการทำเกษตรผสมผสานดีขึ้น เนื่องจากการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ในสถานที่จริง โดยใช้การสาธิต พร้อมทั้งให้นักเรียนได้เรียนรู้ และปฏิบัติ นักเรียนจะสนใจในการทำกิจกรรมและการสอนของการเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง จากปราชญ์ชาวบ้านผู้ที่มีประสบการณ์ตรงจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ เกิดการอยากเรียนรู้ และมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้การทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งคะแนนทดสอบของนักเรียนสอดคล้องกับ สถิติพันซ์ และคณะ (2548) ผลจากการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมระหว่าง โรงเรียน ครัวเรือน (เทศบาลสวนตาล) กับกลุ่มเกษตรกรปลูกปลอดสารพิษบ้านสวนหอม ผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนดังนี้ 1) ผู้เรียนมีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงขึ้นกว่าก่อนเรียนและมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 2) ผู้เรียนมีพิพพฤติกรรมการเรียนรู้ในระดับดี เพราะสนองต่อความสนใจและความต้องการของตนเอง การเรียนนอกสถานที่ทำให้ได้เรียนรู้อย่างสนุกสนานจากประสบการณ์แปลกใหม่ การปฏิบัติจริงในสิ่งที่ไม่ได้เรียนรู้มาก่อน เห็นว่าเกษตรกรผู้ร่วมสอนนอกจากจะมีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่น่าเชื่อถือ มีความตั้งใจจริงในการสอนและเป็นตัวอย่างที่ดีในด้านอื่นๆ ให้กับผู้เรียน และความรู้ที่ได้รับสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ผู้เรียนเข้าใจถึงวิถีชีวิตของการประกอบอาชีพในชุมชน และได้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของตนเองในอนาคต

ผลจากการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน พบว่า วิธีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้งานเกษตรแบบมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนบ้านผาตูป มี 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การทำความเข้าใจการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 2) การศึกษาสืบค้นข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านผาตูป 3) แผนปฏิบัติงานกิจกรรมศึกษาแหล่งเรียนรู้

กลุ่มเกษตรผสมผสาน 4) การจัดกิจกรรมศึกษาแหล่งเรียนรู้กลุ่มเกษตรผสมผสาน 5) การประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สอดคล้องกับแนวคิดของ นิติยา (2547) ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้ทำการศึกษาพบว่า กระบวนการจัดการเรียนรู้นั้น ควรเริ่มจากการประชุมวางแผนสร้างความตระหนัก ร่วมกันสืบค้นสิ่งที่ดี สิ่งที่ต้องพัฒนาโดยการวิเคราะห์ข้อมูลและชุมชนตามความเป็นจริง แล้วค้นหาแนวทางพัฒนาร่วมกัน โดยการจัดเวที รวมทั้ง มีการนำแนวทางนั้นไปปฏิบัติ และสรุปทบทวนร่วมกันเพื่อปรับปรุงการดำเนินงานต่อไป ส่งผลให้เกิดหลักสูตรท้องถิ่น ทำให้ผู้รู้เข้มาช่วยถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะด้านอาชีพในการสอนของโรงเรียน ซึ่งช่วยลดปัญหาการขาดแคลนครูในโรงเรียน เขาชนเองก็ได้เรียนรู้ วัฒนธรรม วิถีชุมชน รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เกิดความภาคภูมิใจ รักในท้องถิ่นตนเอง เกิดความผูกพันระหว่างผู้เรียนกับชุมชน สามารถสืบสานท้องถิ่นได้ นอกจากนี้การได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องระหว่างผู้เรียนกับผู้รู้ทำให้สามารถพัฒนาการสอนได้อย่างสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง รวมทั้งการผลิตสื่อการเรียนการสอนได้อย่างสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งการผลิตสื่อการเรียนการสอนร่วมกันกับคณะครูยังเป็นการประมวลความรู้ให้เป็นของท้องถิ่นที่สามารถใช้เป็นของท้องถิ่นที่สามารถใช้เป็นสถานที่สืบสานความรู้ให้แก่คนรุ่นหลังได้อย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม น่าจะมีการวิจัยหลักสูตรท้องถิ่นต่อไปเพื่อให้ได้หลักสูตรที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริงซึ่งสอดคล้องกับ ศ.นพ.วิจารณ์ (2554) กระบวนการจัดการความรู้มี 6 กิจกรรมดังนี้ 1) การกำหนดความรู้หลักที่จำเป็นต่องานหรือกิจกรรมขององค์กร 2) การเสาะหาความรู้ที่ต้องการ 3) การปรับปรุง ดัดแปลง หรือสร้างความรู้บางส่วนให้เหมาะต่อการใช้งาน 4) การประยุกต์ใช้ความรู้ในกิจการงานของตน 5) การนำประสบการณ์จากการใช้ความรู้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้มาบันทึกไว้ 6) การจดบันทึก ชุมความรู้ แก่นความรู้ สำหรับไว้ใช้งาน

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้งานเกษตรแบบมีส่วนร่วม เป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ยังเป็นการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของนักเรียน ตลอดจนแนวคิดทางการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูจะต้องปรับเปลี่ยนบทบาทจากที่เป็นผู้บอกหนังสือ หรือให้เรียนรู้เฉพาะเนื้อหาวิชาโดยการท่องจำ มาเป็นผู้สอนคนให้เรียนรู้วิธีการเรียนรู้จากชีวิตจริง เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง ครูต้องสร้างและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เข้าถึงแหล่งเรียนรู้ที่มีอย่างหลากหลายจากท้องถิ่น ชุมชน โดยจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ผสมผสานกับการเรียนรู้เนื้อหาวิชาที่จำเป็น เน้นการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการให้ผู้เรียน เรียนอย่างมีความสุข มุ่งสร้างคนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ให้สามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งครูจะต้องตระหนักในการหลักการเรียนรู้

ดังกล่าวและพยายามที่จะปรับเปลี่ยนการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงขององค์ความรู้ ซึ่งหลักการดังกล่าวครูจึงต้องจัดกิจกรรมการเรียนสอนใหม่ โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student Centered learning) ปรับบทบาทครูให้เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียน (Facilitator) ร่วมกันวางแผนการเรียน การปฏิบัติทดลอง บางอย่างครูเรียนรู้ไปกับนักเรียนได้ และบางเรื่องครูก็เรียนจากนักเรียน แต่สิ่งสำคัญที่ครูต้องมีเสมอคือ ความเป็นครูที่มีคุณธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีของนักเรียน ส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียน และพัฒนาเต็มตามศักยภาพ ดังที่ รุ่ง (2543) ได้กล่าวว่า “คุณภาพของผู้เรียนไม่ได้อยู่ที่เรียนเก่งอย่างเดียว แต่อยู่ที่การทำกิจกรรมและการมีส่วนร่วมร่วมกับผู้อื่น การเรียนการสอนของเราล้มเหลวตลอดมา เพราะเราทำให้การเรียนเป็นทุกข์ เราต้องช่วยกันปฏิรูปการศึกษา หัวใจของการปฏิรูปการศึกษาคือ “การปฏิบัติวัฒนธรรมการเรียนรู้” ครูต้องทำให้นักเรียนเป็นที่ ที่เด็กเรียนอย่างมีความสุข มีครูคอยอำนวยความสะดวกในการเรียน เพื่อให้เด็กรู้วิธีเรียน รู้จักคิดวิเคราะห์สามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองและใส่ใจที่จะเรียนรู้ได้ ต่อเนื่องตลอดชีวิต เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ตรงกับความต้องการและความถนัดของผู้เรียน” นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการเรียนการสอนที่ให้เรียนเป็นศูนย์กลางไว้ว่า ในอดีตการจัดการศึกษาเรายึดครูเป็นศูนย์กลาง ครูเป็นผู้กำหนดเนื้อหา กำหนดวิธีสอน วิธีประเมินผล ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้จากสิ่งที่ครูบอก และทดสอบความจำในสิ่งที่ครูบอก เด็กของเราจึงคิดเองไม่เป็น และไม่รู้จักวิธีการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เพราะพึ่งความรู้จากครูมาโดยตลอด และไม่มีโอกาสได้เลือกเรียนตามความสามารถ ความสนใจ และความถนัดของตนเอง

ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนบ้านผาคูบและชุมชน การดำเนินงานจะเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน โดยจัดตั้งเป็นทีมงานดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมวางแผนงาน ร่วมดำเนินงาน และร่วมสรุปงานเพื่อพัฒนางาน จึงเป็นกระบวนการที่ต้องทำความเข้าใจในทีมงานถึงวัตถุประสงค์ และผลที่เกิดขึ้นกับทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ผลที่เกิดจากการดำเนินงานที่ผ่านมา ทำให้ทราบถึงเงื่อนไขหรือปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนบ้านผาคูบและชุมชน อ.เมือง จ.น่าน ดังนี้

ผู้เอื้ออำนวยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้

ผู้วิจัยในฐานะหัวหน้าโครงการวิจัย การพัฒนากระบวนการเรียนรู้แกนเกษตรแบบมีส่วนร่วม ได้ร่วมทำหน้าที่เป็นทีมวิจัยหลัก ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แกนเกษตรแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนบ้านผาคูบและชุมชน เนื่องจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นการทำงานร่วมกันในทุกขั้นตอน โดยผู้วิจัยเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้แกนเกษตรแบบมีส่วนร่วม โดยทำหน้าที่กระตุ้นให้เกิดการแสดงความคิดเห็น

ร่วมกันในที่ประชุม โดยเป็นผู้ตั้งประเด็นคำถาม และเสนอความคิดเห็นเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนร่วมกัน รวมทั้งประสานงานกับส่วนต่างๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการเรียนรู้งานเกษตรแบบมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนบ้านผาคอบและชุมชน

ทีมวิจัยหลักคือ ผู้อำนวยการ โรงเรียนและครูผู้สอนทั้ง 3 คนต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจ ตั้งแต่เริ่มต้นการทำกิจกรรม มีการวางแผนในการปฏิบัติงานร่วมกัน และการให้ครูมีส่วนร่วมในการนำเสนอความคิดเห็น การลงมือปฏิบัติ และร่วมสรุปบทเรียนจากการทำกิจกรรมพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในครั้งนี้ ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างมากที่จะเป็นพลังขับเคลื่อนในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นไปในทิศทางที่ดี

การวางแผนกิจกรรม

จากการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่มีขั้นตอนและกิจกรรมหลายอย่าง เช่นตารางที่ 8 แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนั้นทีมวิจัยหลักจะต้องมีการวางแผนปฏิบัติงานร่วมกันทุกครั้ง เพื่อให้ทราบบทบาทหน้าที่ของแต่ละบุคคลตั้งแต่การนำเสนอความคิดเห็น การร่วมกันคิดวางแผนการทำกิจกรรม เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

การลงมือปฏิบัติจริง

ผู้อำนวยการ โรงเรียนและครูผู้สอนทั้ง 3 คน ได้พัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริงสามารถนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของตัวเอง เกิดการเรียนรู้การทำงานร่วมกัน การทำงานเป็นทีม มีความเข้าใจในการทำงานมากขึ้น ปรับเปลี่ยนบทบาทของตัวเองจากเป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ มาเป็นผู้สนับสนุนการจัดกิจกรรมเรียนรู้ และการให้นักเรียนลงมือปฏิบัติทำให้นักเรียนมีประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตนเอง เกิดทักษะในการทำงาน เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการปลูกผักปลอดสารพิษ ซึ่งจะทำให้นักเรียนเป็นประโยชน์ เห็นคุณค่าทำให้เกิดความภาคภูมิใจในการปฏิบัติงาน สอดคล้องกับ ชิตณรงค์ (2542) ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้คือการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกหัด วิเคราะห์และศึกษาด้วยตนเอง แล้วฝึกปฏิบัติให้ผู้เรียนมีประสบการณ์เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง การรู้วิธีการ วิธีการดำเนินชีวิตเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในการเผชิญกับปัญหาและเห็นแนวทางในการแก้ปัญหาได้ และประธานกลุ่มเกษตรผสมผสานได้เข้าร่วมปฏิบัติการพัฒนาโดยการร่วมคิดแผนกิจกรรม ร่วมเสนอแนะถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียน ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ มีการพัฒนาตนเองในการถ่ายทอดความรู้ สอดคล้องกับแนวคิดของนิคม (2540) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนับได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา ซึ่งจะเห็นได้ว่ากิจกรรมการพัฒนาใดๆ ก็ตาม หากประชาชนมีความรู้ถือว่าเป็นเจ้าของและลงมือดำเนินกิจกรรมด้วยตัวเองแล้ว กิจกรรมนั้นก็จะมีโอกาสสำเร็จและดำรงอยู่ได้ แต่ถ้าหากประชาชนมีความรู้และความเข้าใจในกระบวนการอย่างถ่องแท้ สามารถมองเห็นและคาดหวังไว้ในผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับ

ตนเอง ครอบครัวและชุมชน ทั้งยังได้รับข้อมูลข่าวสารที่เพียงพอจนเกิดตระหนักในปัญหาของตนเองและหาทางคืนรรนและแก้ไขเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลง จนเกิดการตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งจะเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และบัวผัน (2540) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น พบว่า ในด้านศักยภาพของชุมชน ชุมชนโดยทั่วไปรวมตัวกันเป็นธรรมชาติ เพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกันอยู่แล้ว รวมถึงความสามารถพึ่งตนเองโดยอาศัยภูมิปัญญาของตนเองด้วย คุณลักษณะเหล่านี้ แสดงถึงศักยภาพและความพร้อมในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ความพร้อมของชุมชนมีความจำเป็นมาก จากการวิจัยกลุ่มที่เข้าร่วมสามารถดำเนินการได้อย่างดี มีการคิด การตัดสินใจ และการปฏิบัติในการแก้ปัญหาของตนเองและของชุมชนได้

การคิดกิจกรรมต่อยอดจากฐานกิจกรรมเดิม

ครูและนักเรียนเมื่อได้ปฏิบัติกิจกรรมตามกระบวนการต่างๆ ที่ได้วางแผนไว้ทำให้ได้รับประสบการณ์ ได้แนวคิด มีความรู้ความเข้าใจ มีความตระหนักและเห็นถึงความจำเป็นและประโยชน์จากการไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ เข้าใจถึงการเกษตรผสมผสาน สามารถพัฒนาความรู้ที่ได้รับนำมาทำร่วมกับนักเรียนที่โรงเรียนเช่น การทำกิจกรรมน้ำปุยหมักใช้เอง การปลูกผักบุงที่บริเวณหลังโรงเรียนเพื่อใช้ประกอบอาหาร การปลูกผักแบบไร้ดิน สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้กับการปลูกพืชผักที่บ้านได้ สอดคล้องกับกระทรวงศึกษาธิการ (2542) ให้แนวคิดว่าการส่งนักเรียนไปฝึกงานที่บ้านหรือสถานประกอบการกับผู้รู้ในท้องถิ่น พบว่าการจัดกิจกรรมในการสอนวิชาการงานพื้นฐานอาชีพ (การปลูกผักและเลี้ยงสัตว์) นอกจากนักเรียนสามารถปลูกผักและเลี้ยงสัตว์ได้แล้ว ยังได้เรียนรู้ในเรื่องความรับผิดชอบ ความอดทนพร้อมๆ กับการพัฒนาทักษะการสังเกต การจัดบันทึก และการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งทักษะดังกล่าวเป็นพื้นฐานที่สำคัญของกระบวนการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับความเป็นจริงในชุมชนของตนเอง

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จะเห็นได้ว่ามุ่งเน้นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนกับชุมชน ทำให้ทราบถึงขั้นตอนในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้งานเกษตรแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนกับชุมชน และเงื่อนไขหรือปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การดำเนินงานได้บ่มเพาะ ให้ผู้ศึกษาเกิดมุมมองและแนวคิดต่อการทำวิจัย ตลอดจนข้อคิดเห็นที่มีต่อสถานการณ์การจัดการเรียนรู้ให้แก่ักเรียนในปัจจุบันซึ่งสามารถประมวลออกมาได้คือ นักเรียนควรเป็นศูนย์กลาง การทำวิจัยเรื่องนี้ ทำให้เห็นรูปธรรมในประเด็นนี้ เช่น ครูมีความเชี่ยวชาญในเรื่องของหลักสูตรการเรียนการสอนของนักเรียน สามารถประสานหรือบูรณาการหลักสูตรเข้ากับการดำเนินชีวิตของนักเรียนได้เลย โดยประยุกต์หรือเลือกสรรสิ่งที่จะใช้เป็นการเรียนการสอน หรือบางครั้งครูจำเป็นต้องยึดตามหลักสูตรที่กำหนดมา เพียงแต่รู้จักสังเกตและเรียนรู้

ว่า เมื่อนักเรียนอยู่ในสังคมแล้ว นักเรียนต้องใช้อะไรบ้างในการดำเนินชีวิต ครูสามารถนำมาประยุกต์โดยใช้เหตุการณ์ต่างๆ ในชีวิตประจำวัน สอนให้นักเรียนได้เรียนรู้ในสิ่งรอบตัวได้ ซึ่งจากที่ครูได้ทำร่วมทำกิจกรรมในลักษณะเช่นเดียวกับการวิจัยแล้ว ในที่สุดครูจะเข้าใจและเรียนรู้ได้ว่าจะพัฒนากระบวนการเรียนรู้ได้อย่างไร

การวิจัยในครั้งนี้สามารถดำเนินงานตามแผนการพัฒนาระบบการเรียนรู้ จากการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ผู้วิจัยได้เรียนรู้สิ่งที่มีคุณค่ามากมาย เช่น ได้เรียนรู้ร่วมกันถึงการพัฒนาระบบการเรียนรู้ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยการลงมือปฏิบัติ เป็นประสบการณ์ที่สร้างความประทับใจให้ทั้งนักเรียน ครู ชุมชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้วิจัยเอง ที่มีโอกาสเข้ามาร่วมงานหรือรับรู้ถึงกิจกรรมต่างๆ ที่ได้จัดขึ้น บทเรียนจากการพัฒนาระบบการเรียนรู้งานเกษตรแบบมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ถึงแม้การวิจัยในครั้งนี้อาจจะมุ่งไปที่นักเรียนช่วงชั้นที่ 2 ครูบางคน และการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชนบางกลุ่ม จึงยังไม่เพียงพอต่อการสร้างความเปลี่ยนแปลงในตัวครูทุกคน และทุกคนในชุมชน หรือสร้างความตระหนักที่จะหยิบเอาบทเรียนมาสานต่อได้ อย่างไรก็ตามในปีการศึกษาต่อไป ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งที่อยากให้คณะครูทุกคนในโรงเรียนบ้านผาคูบ และทุกคนในชุมชนนำแนวคิดในการพัฒนาระบบการเรียนรู้โดยสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในทุกสาระวิชาและครูทุกคนในโรงเรียนบ้านผาคูบเพื่อความยั่งยืนในต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องการพัฒนากระบวนการเรียนรู้งานเกษตรแบบมีส่วนร่วมของ โรงเรียนบ้านผาคูบและชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ยังมีข้อเสนอแนะที่สามารถนำไปใช้เป็นโจทย์การวิจัยต่อเนื่องในเรื่องของการพัฒนาระบบการเรียนรู้ เช่น นักวิจัยควรมีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในทุกกลุ่มสาระวิชา และขยายกลุ่มเป้าหมายเป็นครูทั้ง โรงเรียนและนักเรียนทุกช่วงชั้น และการศึกษาในครั้งนี้ทำให้ทราบถึงขั้นตอนในการพัฒนาระบบการเรียนรู้ จึงสามารถนำขั้นตอนเหล่านี้ไปปรับใช้กับพื้นที่ศึกษาอื่นที่มีแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ได้

ข้อเสนอแนะต่อผู้อำนวยการโรงเรียนและครู ควรให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ค้นหาแหล่งเรียนรู้ แหล่งวิทยากร ที่จะแนะนำให้นักเรียนได้ไปเรียนรู้ หรือเชิญมาร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน จนถึงขั้นประเมินผลและปรับปรุงพัฒนา และจัดให้มีกิจกรรมที่มีการยกย่อง เชิดชูเกียรติแก่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้านที่มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ และควรส่งเสริมสนับสนุนในทุกๆ ด้านในการนำเอาภูมิปัญญาประชาชนชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้อีกด้วย